

„НЯМА ИСТИНА БЕЗ СЪМНЕНИЕ“

Интервю с проф. Андрей Пантев

В началото на лятото завеждащият редакцията на сп. „История“ Людмил Станчев и екипът на „Анамнеза“ се срещнаха с проф. Андрей Пантев. Ето един от резултатите:

Добре сега, подготвили ли сме се? Не сме се събрали да тежкареем. Вие пиете изискано, аз пия неинтелигентно... Добре, кажете какво бихте искали да знаете със снисхождението на млади хора. Няма съмнение, че и ние изпитвахме снисхождение към по-възрастните – независимо дали бяха сериозни учени или някакви сурогатни заместители на длъжността.

Да започнем с баналния въпрос, как според теб стоят нещата с българското образование днес?

Основното в даскалската, не иронично, а сериозно казано, професия е, че в момента вие ставате продавачи. Аз не мога да приема, че съм бил четиредесет години продавач на зеле, други зеленчуци, кремвирши... все едно студентите са били клиенти... Най-отблъскващата страна на съвременното понятие за академичен дух, е че един университет може да бъде управляван като фирма. Не мога да разбера това, съгласен съм да получавам по-малко, но не мога да приема да продавам, когато вляза в една аудитория. Слава богу все по-рядко ми се налага да го правя и ако един ден имам някакъв

административен наследник тук, ще го съжалявам ако той се чувства като продавач. Това е най-сериозното манталитетно поражение на триумфа на пазарната икономика. Идеята да се преподава в условията на пазарна икономика съвсем не означава, че се продаваш. Смятам, че един преподавател в съвременния свят трябва да приеме, че получава по-малко, но упражнява най-независимата професия на света.

Как виждаш отношенията преподавател – студенти?

Людмил Станчев знае, че навремето с Милчо Лалков бях дискретно, почти тайно лансиран в първите студентски класации за оценка на преподавателската работа. Но аз не одобрявам това, защото ти почти интуитивно, програмирано, без да искаш започваш да се докарваш на студентите. Но не докарване като преподаване и възискателност, а докарване като визуално излъчване, каламбури, вицове и снисхождение при изпити. И това също е лошо.

С новите технологии преподаването се променя. Сега с едно натискане на бутона в интернет ти излизат петнайсет хиляди заглавия, примерно за френската революция..., която аз преподавам. Затова и ролята на лекцията е друга. Тя е контакт. Тя е контакт с посланието, което срещаш в нечи студентски очи. Тя е импровизация, както често ме обвиняват, че само импровизирам, но не може да съществува импровизация без познание.

От години си в историческия „еснаф“. Как сега се вписваш в този на политиците?

Не знам дали все още съм причисляван към историческата гилдия. Но все пак историците и политиците ужасно си приличат, защото говорят това, което хората очакват да чуят. Те се приспособяват към обществените

нагласи и очаквания. Забелязали ли сте, че колкото помизерно е настоящето на един народ, толкова по-велико се представя неговото минало. И днес не случайно можем да се възвеличаем като изминали растянието от Китайската стена до Европа, но не можем да си оправим митниците, а каним англичани; не можем да разберем кой е мошеник от министрите, а викаме Европейския съюз... в същото време имаме едно комично „дръвчене“ за величие, което дава брилянтна храна за снобарските демитологизатори. Ако в момента те имат успех да казват това или онова, то е само защото нашето величие е представено по толкова фанфаронски начин, че буди снизхождение, ако не смях; нали знаете, че не можем да се представим за цивилизатори на Европа, нали знаете, че не можем да кажем, че сме първите европейци. Това че имаме най-старото злато в света, не ни прави европейци. Тази бомбастика е присъща само на неуверения, на комплексирания човек.

Какви са причините, та кръчмарският патриотизъм да започне да се официализира днес?

Знаеш ли защо се официализира? От омерзението на обикновените хора. От това непрекъснато изтъкване на чуждия опит, чуждото мнение и чуждото застъпничество. В парламента например, ако кажеш „така е в чужбина“, това има не само морална, но и юридическа стойност. Значи, когато освиркват Фердинанд и тръгват да затварят университета, всички протестират, Иван Шишманов си подава оставката и т.н. Но се намира един депутат, който вдига ръка и вика, „а... и във Франция е затварян университетът“ – е щом във Франция е затварян университетът, дайте и ние да го затворим.

Добре това не е ли безсмислено сега, когато вече сме член на Европейския съюз? Или влизането ни в ЕС

само е отрищило прикривани досега емоции?

За мен влизането в ЕС не означава нищо, като духовно или интелектуално събитие. ЕС е стопанско и политическо понятие, той не е културно-историческо понятие. Нали до скоро казахме, че сме в Европа, въпреки че не сме членове на Европейския съюз. Значи ли, че като сме членове на ЕС – не сме в Европа. Това е една канцеларско-бюрократична конструкция. Най-смешното е, че непрекъснато изтъкваме, че сме по-европейци от другите – гордеем се с това. Аз съм много скептичен към понятието за гордост. Гордост е патетика! Нима парвенюто не се гордее? Нима простакът няма самочувствие? Значи, става въпрос за едно цивилизовано експониране на нашето културно-историческо наследство. Извинявайте, но аз не мога да се дивя на българския театър през 1880 г. като знам какво се поставя по това време в Лондон или Париж, та дори в Букурещ.

Един въпрос, свързан с т.нар.скандал за Батак? Кому е нужно да експлоатира травматичното минало?

Батак е реалност, и то свирепа реалност, никой не отрича това. Това е именно изостреното чувство на неуверения човек. Аз ви питам вас, ако вие публикувате, че Жана Дарк е проститутка, ще ви отговори ли френският президент? Аз признавам, че историците трябва да се прекланят пред величието в историята, но не и да го превръщат в оперета.

Това показва колко сме неуверени. Значи България не е настръхнала, че има чужди военни бази, все пак това е нещо сериозно. Но е настръхнала, че някаква си женица в Берлин казала, че това е мит, не е казала, че е лъжа впрочем. Мит има за всичко – цялата история е мит. Ето, обаче, прекрасната статия на Диана Мишкова в „Сега“, която в стремежа си да отговори на милиционерския, байганьовски национализъм отива в другата крайност и не може да бъде

възприета положително от хората. Вашата цел като историци е да търсите равновесието. Но аз не обичам и този лаф, дето Васко Гюзелев го лансира, мисълта на Тацит – без гняв и пристрастие. Без гняв и пристрастие можеш да напишеш рецепта за някоя манджа или дори очистително. Как можеш да пишеш без гняв и пристрастие за неща, правени със гняв и пристрастие.

Кои ви харесват повече: хулиганите или отличниците в историята?

Естествено, че повече ми харесват хулиганите, но не може и без другите. Човек сам си избира какъв да бъде, но трябва да докаже, че може да бъде и като отличниците. Аз съм обвиняван, че пиша публицистично, но съм писал и с опис, архивна единица, лист, цит.съч., *ibidem*, пак там и т.н. Не трябва, обаче да укоряваме историци като Георги Бакалов, които коментират трети март или се изказват за слънчевото затъмнение – това е един натрупан опит. Аз също говоря за асирийците без да си имам хал хабер от тях. И все пак тези, които се ровичкат също заслужават уважение, но те са като какавидите, от които по-късно излизат пеперудите. Тези, които наистина не ми харесват, са нагаждачите. Това не винаги са едно и също като зубрачите.

Къде стои историкът? Той някакъв неясен учен ли е, носител на експертното знание или е популяризатор?

Аз изпитвам нарастващи съмнения относно смисъла на историческото познание. В крайна сметка всичко значимо е постигнато чрез скъсване с историческия опит. Ето на Стамболов например, всички му казват, че премахването на руското влияние е лудост. Те три века са просвещавали, хранили и поили, кръв са проливали, а ти срещу тях вървиш. Най-значимите събития в крайна сметка не са препоръчани

от историците. И затова няма какво да се дръвчим на далеч по-невежите политици, че „видите ли не ни разбират“. Ние живеем в един рационален свят. Ти ако си египтолог – живееш при фараоните. Ако се занимаваш с модерна история – при Робеспьер. В края на краищата този ограничен исторически опит е неприложим в действителността. Замислям се за проложимостта на историята.

Добре един въпрос, който ни връща към кръчмарския национализъм. Защо толкова много се изговори за нашето участие на Евровизия, за петото ни място и първото на сърбите? Изобщо дали има смисъл да се навиваме за един казионен конкурс като Евровизия, където не са участвали нито Стоунс, нито Флойд, нито Мотърхед или Мейдън, въобще нито една голяма група като изключим АВВА?

Мисля, че сръбската песен беше по-човечна. Нашата песен беше много самобитна, но има голяма разлика между самобитност и самоличност. Самобитни са и кукерите – ще дойдат американците, ще изръкопляскат, ще си купят по едно вино, ще хапнат по една каварма и ще си тръгнат. Но това нищо не означава за нашето съвременно чувство или традиция. Но има нещо друго – има жажда за изтъкване, за облик, който не може да бъде проявен на друго място. Има едно нахъсване, което избива в стадиони, каране на кола, конкурси... Бил мъртъв национализмът – бе, те щяха да се избият на този конкурс, въпреки че беше и „Далаверистан“. Но в същото време можеше да класират първа друга страна, а не Сърбия. Никой не обича сърбите – не знам защо?...

Ти често заемаш просръбска позиция. Дали защото, когато си бил млад, сръбската телевизия е била по-интересна от нашата?

Моята сърбофилия излезе като реакция срещу патриотарските стандарти. Винаги съм възприемал истината на инат. Трябва да има не само истина, но и гледна точка.

Наскоро Иван Илчев написа статия за историческата чалга, насочена срещу тези явления на кръчмарски национализъм в историографията като примерно Божо или Малкото овчарче и т.н. Какво ще кажеш по този въпрос?

Добре, това че сме били на кръстопът не е ли чалга. Хърватката с майка-българка, Дубравка Угрешич казва, че когато един народ хептен няма нищо, си въобразява, че бил на кръстопът. Какъв кръстопът? Къде е кръстопътната култура? Да не би оттук да е минал Наполеон или Евгений Савойски. Даже Суворов не е минал оттук. Но хората много обичат да чуят, че прадедите им са велики. И в това е гадостта на спекулативните историци. Ето, да речем, аз отивам в Лом и казвам, че там е люлката на Българското възраждане. Кой няма да ти ръкопляска, кой няма да те черпи ракия след това? Отиваш в Ямбол и казваш: „Ямбол е...”

Как мислиш ако бяха намерили гроба на цар Борис дали щяхме да го препогребваме по същия начин, както Калоян?

Не искам да обиждам никого, но ако нещо наистина се бе случило, то CNN щеше да обяви поне осем пъти на ден *Medieval King buried in Bulgaria*. Това е несериозно. Това е търсене на съмнителни идоли за местна консумация. Сега пък копаем гроба на Ивайло...

Ние наричаме тези историци хороскопаджии – пишат, това което искаш да прочетеш. Ако се върнем към историците – тяхното място във формирането на

историческата култура е нищожно в сравнение с литературата. В българския случай виждаме Вазов, Захарий, Симеон Радев, Тончо Жечев, Георги Марков...

Уолтър Скот е бил много по-влиятелен от всички медиевисти взети заедно.

Крал Ричард III не бил такъв детеядец и детеубиец. Той е бил един среден ренесансов принц. Обаче докарвачът Шекспир, за да се докара пред династията на Тюдорите, със силата на своя драматургичен гений, го портретира като чудовище. От средата на XX век има лига от историци за защита на крал Ричард. Никой не им обръща внимание, ако ме разбирате... Хората си знаят, че той е злодей и точка по въпроса.

Историкът е в едно странно положение. От една страна литераторите го обвиняват, че няма перо или влияние, а от друга – избуялите напоследък социални науки – в липса на метод и дори изследователско поле. В този смисъл историята въобще наука ли е?

Кого в крайна сметка го интересува, колко е струвала една крава в Тиквешко през Средновековието? За съжаление ми се струва, че на вас като историци, ще ви се наложи да се приспособявате, да не кажа да роболепничите спрямо новите интереси. И не знам дали малкото останала неразкрита фактология, а тя вече е наистина много малко, няма да стане професия на незначителни мишоци, добри хора... Но важното е да имате избор.

По този повод се сещам за една история, която се разигра някъде в средата на осемдесетте години, когато съпровождах заедно с Марша Макдърмот в Ню Йорк група „глухоними академици“ (сещате се, че силата им не бе в езиците). На летището американците ни подпечатаха паспортите и ни

пуснаха за броени минути, Марша бе задържана повече от час, защото като член на британската комунистическа партия трябвало да има виза. Когато тя язвително отбелязала, че току-що безпрепятствено са пропуснали двайсет членове на БКП, те и отговорили – да, но Вие сте имали право на избор!

Знаеш ли Андрей, една от целите на това интервю е да те представим не само като „мъдрец“, но и като човек с неговите слабости. Не е тайна, ти самият си го казвал, че средният успех от твоето следване се върти около пи върху две в период.

Да, успехът ми не беше висок, но образованието, което получих ми създаде интерес към всичко онова, което не ни преподаваха. Когато ни говореха срещу някой, ние търсехме книгите му, за да се уверим сами. Образованието ми даде идеята да се съмнявам. Няма истина без съмнение.